КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ В МІСЦЕВИХ ЗМІ У ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СТАЛІНІЗМУ

Д. В. Костюк

Запорізький національний університет

darya.bryk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7131-083X>

Ключові слова: засоби масової інформації, маніпуляція, свідомість, культурні заклади, дозволя.

У статті на основі аналізу сучасної історіографії, матеріалів обласної періодики та архівних документів виявлено засоби впливу мас-медіа на свідомість жителів Запорізької області крізь призму культурного життя регіону в період пізнього сталінізму. Використовуючи метод узагальнення, автором охарактеризовано діяльність основних культурних закладів області. За допомогою методу порівняння виокремлено спільні та відмінні риси культурного життя в містах та селах регіону.

У ході роботи над статтею виявлено безпосередній вплив та контроль радянської влади над засобами масової інформації з метою здійснення маніпуляції суспільною свідомістю. З'ясовано, що пропагування державних завдань та інтересів серед населення відображалось у матеріалах преси, літературних творах, на екранах кінотеатрів, у радіомовленні.

Радянська влада, використовуючи функції засобів масової інформації, сприяла створенню позитивної «віртуальної» дійсності, яка значно відрізнялася від буденних реалій повоєнного часу. Визначено, що висвітлення інформації в мас-медіа про діяльність культурних установ, організацію або проведення відповідних заходів зобов'язувало населення обирати запропоновані державою варіанти проведення дозволя.

Виявлено відмінності у функціонуванні культурних закладів міста та села, що пояснюється недостатньо розвиненою інфраструктурою останнього. Партійний контроль за відпочинком громадян поширювався на всі вікові групи та верстви населення. У роботі культурно-просвітніх закладів використовувався пропагандистський компонент, який здійснював вплив на думки громадян.

Культурне життя в Запорізькій області у 1945 – 1953 роках зазнавало постійного впливу мас-медіа, який підтримувався радянською владою, що сприяло підтримці морального стану жителів регіону під час відбудови господарства та промислового комплексу, але без врахування особистих прагнень.

CULTURAL LIFE OF ZAPORIZHZHIA OBLAST SHOWN IN THE LOCAL MEDIA DURING THE LATE STALINISM

D. Kostiuk

Zaporizhzhia National University

Keywords: media, manipulation, consciousness, cultural institutions, recreation.

Based on the analysis of modern historiography, resources from oblast periodicals and archival documents, the article reveals media methods of influence on the consciousness of Zaporizhzhia people through the prism of the cultural life of the region in the late Stalinism period. Using the approach of generalisation, the author characterises the activity of the most fundamental civil and cultural institutions in the oblast. With the use of the benchmarking method, it was possible to identify similarities and differences of the cultural scene in the regional towns and villages.

During the research, the author reveals the direct influence and control of the Soviet authorities on media aimed at undertaking the manipulative actions with the civil consciousness. The article proves that propaganda of government commitments and interests among the population reflected in press, literature, on cinema screens, as well as in the radio programmes.

The Soviet power, applying the function of media, facilitated the creation of positive «virtual» reality which was quite different from the every-day life of the post-war period. Furthermore, the author attempts to show that covering the information in media regarding the activity of cultural institutions, organisation and conduction of pertinent events used to oblige population to choose options for rest suggested by the government.

Besides, the research results demonstrate distinguished traits of town and village cultural institutions functioning that can be explained by the underdeveloped infrastructure of the village one.

The Party Control for the civil recreation used to spread across all age groups and population segments. The propagandist element that undertook influence on public opinion was widely applied to the work activity of cultural and educational institutions.

Cultural life in Zaporizhzhia oblast during the 1945-53s was exposed to affection by media, supported by the Soviet authority, that resulted in support of the moral state of regional residents regarding the refurbishment of the economy and industrial sector although without considering personal encouragement.

Сучасний етап розвитку української держави характеризується проведенням низки реформ із метою створення нової системи у функціонуванні різних сфер життя. До сьогодні відбувається довготривалий процес переходу від спадку радянського періоду, який вкоренився не лише в державному устрої, економічних процесах, культурній спадщині, а й закарбувався у свідомості громадян. Саме в радянський час, особливо повоєнні роки, за допомогою пропаганди та агітації, де не останню роль відігравали засоби масової інформації (далі – ЗМІ), здійснювався вплив на думки населення з метою проведення основних державних заходів, наприклад, п'ятирічок. Вивчення культурного життя того часу крізь призму мас-медіа дозволяє виявити основні засоби владного контролю за свідомістю населення та зрозуміти поведінку громадян, їх думки.

Звернення до історичних подій і практик надає можливість критично оцінити існуючі й до сьогодні судження та стереотипи радянської доби. Також проведення розвідки на регіональному рівні відносно культурного життя Запорізької області в 1945 – 1953 роках дозволяє виявити специфіку розвитку відповідної сфери та доповнити знання вже отриманих результатів у загальноісторичному контексті.

Власне, повоєнний період характеризується посиленням пропагандистської складової в радянській державі в усіх сферах життя. Із закін-

ченням німецько-радянської війни розпочався, перш за все, процес відродження політичного та економічного становища в Радянському Союзі. На територіях, які поступово звільнялися від німецької окупації, першочерговим завданням ставало відновлення радянської влади на місцях та відродження діяльності стратегічно важливих об'єктів. На фоні цього знедолене воєнним лихоліттям радянське суспільство на завзятті та ентузіазмі приступало до виконання поставлених цілей, які підтримувалися з боку влади широкою ідеологічною та агітаційно-пропагандистською діяльністю.

Паралельно з постійною працею на благо державних інтересів для населення владою організовувалися різноманітні культурні заходи задля забезпечення дозвіллям та, насамперед, політико-ідеологічним вихованням громадян країни. Культурне життя жителів кожного регіону знаходилося під пильним контролем партії і у своїй основі мало єдину модель функціонування відповідних закладів та ідейний зміст у подачі матеріалу. Саме в цей час ЗМІ здійснювали підтримку та стимулювали жителів кожного регіону, міста, району до відбудови зі врахуванням місцевих особливостей розвитку не лише сільського господарства та промисловості, а й культурної сфери.

Виходячи з цього, метою статті є виявлення впливу ЗМІ на свідомість жителів Запорізької області крізь призму культурного життя в період із травня 1945 по березень 1953 року.

У зв'язку з цим звернемо увагу на сучасні дослідження українських науковців, які присвячені вивченню маніпулятивних засобів впливу держави у взаємодії з мас-медіа в історії Радянського Союзу. Перш за все досліджувана тема розглядається науковцями з вивчення соціальних комунікацій. Насамперед Г. Почепцов¹ у монографії «СССР: страна, созданная пропагандой» вказав на існування радянської реальності, яка формувалася в умовах контролю комунікацій з боку партійної влади. До того ж дослідник визначив основні елементи пропагандистського впливу мас-медіа на культурне життя в Радянському Союзі за часів правління Й. Сталіна. Виокремимо також результати досліджень Ю. Колісника², який присвятив свою статтю аналізу маніпулятивних засобів у радянській журнальній періодиці. Автором виявлено контрольований владою вплив ЗМІ на формування суспільної свідомості громадян.

Інформативну цінність нашого дослідження становлять і, власне, історичні розвідки, які присвячені вивченню культурного життя населення міст та сіл УРСР в повоєнний період. Зокрема О. Косіненко³ у своїй статті розглядає основні сімейні і громадські свята як елемент дозвілля жителів промислових міст України в період 1944 – 1953 років. У зв'язку з цим дослідником встановлено, що партійне керівництво намагалося здійснювати контроль за проведенням позаробочого часу громадян. Також С. Калібовець⁴ зосередила увагу на з'ясуванні ролі художньої самодіяльності в мобілізації населення Лівобережної України, зокрема міста Запоріжжя, до відбудовчих процесів та розвитку сільського господарства. Також науковий інтерес для нашого дослідження ста-

новить стаття В. Ревенко⁵, в якій проаналізовано види та форми відпочинку дітей сільської місцевості. Окрім того, авторкою виявлено контроль радянської влади за їх відпочинком, що надавало можливість впливати на формування світогляду школярів.

У вищевказаних розвідках міститься загальна інформація, яка частково розкриває досліджувану тему. Тому основу нашого дослідження становить широка джерельна база: матеріали з обласної газети «Червоне Запоріжжя» (статті, замітки, об'яви, афіші тощо) та документи з Державного архіву Запорізької області, в яких висвітлено діяльність культурно-просвітницьких установ області.

Відповідно зроблена спроба на науковому рівні виявити зв'язок влади з мас-медіа, з'ясувати їх вплив на свідомість жителів області, визначити основні напрями діяльності культурних закладів і заходів з урахуванням взаємодії держави зі ЗМІ.

Передусім зазначимо, що радянська влада, завдяки проведенню широкої пропаганди, формувала «віртуальну» реальність у свідомості громадян, яка контрастувала з дійсністю. Для отримання потрібного ефекту застосовувалися різноманітні засоби впливу, зокрема створювалася широка мережа ЗМІ. На думку Г. Почепцова, Сталін за допомогою радіо, кіно, газет, книг, літератури, наукових праць створив «індустрію з виробництва правильних думок»⁶, які спрямовувалися для програмування людей на відповідні реакції та емоції. Власне, радянські свята, які супроводжувалися масовими зібраннями з посмішками, демонстраціями квітів, створювали модель раю, і саме тому слугують яскравим прикладом впливу на почуття населення⁷. Дійсно, проведення загальнодержавних свят відбувалося за участю робітників та колгоспників у вільний час від основної зайнятості. Наприклад, на сторінках обласної газети «Червоне Запоріжжя» міститься повідомлення про святкування Перемоги в місті Оріхів. Урочисті заходи відбувалися на центральній площі, де знаходилася велика кількість святково вбраних та щасливих людей серед робітників, колгоспників, службовців. Також виві-

¹ Почепцов Г. СССР: страна, созданная пропагандой. Харьков : Фолио, 2019. 459 с.

² Колісник Ю. Маніпулятивний вплив журнальної періодици УРСР на свідомість громадян. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Львів, 2015. Вип. 5. С. 278–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2015_5_26 (дата звернення: 20.09.2020).

³ Косіненко О.В. Громадські та сімейні свята жителів промислових міст України у повоєнний період (1944 – 1953 рр.). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». Харків, 2013. Вип. 47. С. 51–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2013_47_12 (дата звернення: 20.09.2020).

⁴ Калібовець С.М. Роль художньої самодіяльної творчості на формування національної самосвідомості населення Лівобережної України у 1943 – 1950 роках. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. Київ, 2011. Вип. 96. С. 267–279. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5125> (дата звернення: 20.09.2020).

⁵ Ревенко В. Форми дозвілля та відпочинку сільських дітей в повоєнний період. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки. Миколаїв, 2019. № 1. С. 20–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_2019_1_5 (дата звернення: 20.09.2020).

⁶ Почепцов Г. СССР: страна, созданная пропагандой. Харьков : Фолио, 2019. С.199.

⁷ Там само. С. 314.

шувалися над натовпом червоні прапори і прикрашалися квітами портрети керівника держави та маршалів⁸.

Однак О. Косіненко вказує на те, що в населення не виникало великого захоплення брати участь у громадських торжествах за прописаним сценарієм, які запроваджувалися на противагу сімейним святкам. Участь у колективних заходах сприймалася як громадянський обов'язок та необхідність. Безпосереднє святкування приватних торжеств серед друзів або родини, які носили скромний за статками характер, краще сприймалися населенням у зв'язку зі зміною одноманітності трудових буднів. Натомість, науковець підкреслює прагнення партійного керівництва встановити контроль над усіма сферами життя, зокрема приватною⁹. Погоджуючись із думками Г. Почепцова і О. Косіненко, зазначимо, що населення прагнуло прикрасити свою дійсність яскравими небуденними подіями. Тому, на нашу думку, громадянам залишалося поєднувати приватні святкування із запропонованою державою «штучною» дійсністю.

У перші повоєнні роки зросла кількість свят, які пов'язувалися, перш за все, з поступовим звільненням територій Радянського Союзу від німецької окупації, остаточною перемогою радянських військ та капітуляцією Японії. Популяризацію в ЗМІ отримали і довоєнні радянські свята: роковини заснування Червоної Армії, Перше травня – міжнародне свято трудящих, День авіації, роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції, День Конституції СРСР та інші. Основними заходами в урочисті дати були мітинги, демонстрації, виставки, спортивні змагання, концерти, масові гуляння. Деякі види культурного відпочинку відбувались і в звичайні дні, але вже без прив'язки до події. Звернемо увагу, що інформація про заплановані та проведені заходи з'являлася на сторінках преси з яскравим описом відповідного дійства, іноді супроводжувались фото-матеріалом, з метою формування позитивних настроїв у свідомості громадян.

Поступово відроджувалася діяльність культурних установ області. Адже культурно-освітня робота, як зазначає дослідниця С. Калібовець, для

влади слугувала засобом політичного і культурного впливу¹⁰. Саме завдяки використанню пропагандистського компоненту в роботі відповідних закладів відбувалося вирішення нагальних державних завдань, що призводило до встановлення повного контролю за життям громадян, зокрема і в позаробочий час. Тому не випадково заклади культури перетворювалися на місця відпочинку населення та, водночас, ставали осередками виховання мас. Власне, Ю. Колісник вказує на те, що за терміном «виховання мас» приховувалося цілеспрямоване зомбування суспільства. Зокрема повне маніпулювання свідомістю населення здійснювалося за допомогою програмування їх духовних потреб, психічних станів, переконань, моральних орієнтирів, ідеологічних настанов. Варто зазначити, що такий стан речей відбувався в обмежених умовах за рахунок існування єдиної ідеології та монокультури¹¹. Відповідно, за культурними установами закріплювалася важлива місія – пропагування та творення «правильних» думок у суспільстві. Саме для досягнення очікуваного ефекту залучалися ЗМІ.

Спираючись на інформацію з XXIII сесії Миської ради Запоріжжя, зазначимо, що на початку жовтня 1945 року відновили свою роботу: театр, кінотеатр, 15 профспілкових клубів, 7 профспілкових бібліотек, 7 кімнат-читалень та 57 червоних кутків. А також відбулося проведення 114 вечорів із виступами художньої самодіяльності, зокрема організовано 17 відповідних гуртків¹². Окрім відновлення роботи культурних закладів та заходів, існували недоліки, пов'язані з матеріально-технічною базою. Тому основні прийняті рішення спрямовувалися на посилення роботи культполітосвітніх установ міста, створення нових гуртків самодіяльності та забезпечення відповідних умов для їх функціонування. Зокрема була внесена пропозиція районним радам на місцях обговорити питання про відкриття нових клубів і бібліотек, повернення клубам приміщень¹³.

⁸ Місто святкує Перемогу. Червоне Запоріжжя. 1945. 10 травня. № 90 (6634). С. 2.

⁹ Косіненко О.В. Громадські та сімейні свята жителів промислових міст України у повоєнний період (1944 – 1953 рр.). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». Харків, 2013. Вип. 47. С. 56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_ist_2013_47_12 (дата звернення: 20.09.2020).

¹⁰ Калібовець С.М. Роль художньої самодіяльної творчості на формування національної самосвідомості населення Лівобережної України у 1943 – 1950 роках. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. Київ, 2011. Вип. 96. С. 270–271. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5125> (дата звернення: 20.09.2020).

¹¹ Колісник Ю. Маніпулятивний вплив журнальної періодики УРСР на свідомість громадян. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Львів, 2015. Вип. 5. С. 279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2015_5_26 (дата звернення: 20.09.2020).

¹² На XXIII сесії миськради. Червоне Запоріжжя. 1945. 2 жовтня. № 193 (6738). С. 2.

¹³ Там само.

Уже станом на 10 травня 1946 року по Запорізькій області працювала мережа культпросвітницьких закладів: клубів – 22 районних, 154 сільських, 376 колгоспних, 39 профсоюзних, 605 хат-читалень і червоних куточків¹⁴. Звернемо увагу, що клубам відводилась особлива роль – підвищення культурного рівня населення. Окрім того, їх діяльність сприяла відновленню духовного життя суспільства, мобілізації трудящих до виконання партійних і урядових завдань, а також проведенню широкої ідеологічної роботи серед населення. До зразкових клубів в області у перші повоєнні роки зараховувалися установи Велико-Токмацького району, Пологівського, Красноармійського, Гуляйпільського, Запоріжбуду, Дніпробуду, заводу «Комунар» та станції «Запоріжжя II»¹⁵. Головними їх перевагами були задовільні умови матеріально-технічної бази та активна культурно-виховна робота гуртків художньої самодіяльності.

У своїй статті С. Калібовець зараховує художню самодіяльність до одного із популярних напрямів культурно-масової діяльності клубів. Основні завдання, які поставали перед гуртками самодіяльності, тісно перепліталися з професійним мистецтвом – мобілізація населення до виконання партійних планів та виховання трудящих¹⁶.

Загалом по області на початку травня 1946 року нараховувалася значна кількість гуртків, створених при клубах: 637 драматичних, 381 хоровий, 239 музичних, 14 літературних та 48 танцювальних¹⁷. Допомогу для розвитку самодіяльності в сільських клубах надавав Обласний Дім

Народного мистецтва, який надсилав на місця необхідну літературу (п'єси, збірники пісень та віршів тощо).

Звернемо увагу, що в основі музичного репертуару залишалась актуальною військова тематика та патріотична складова, тому перевага надавалася виконанню таких пісень, як: «Родина», «Пісня про Сталіна», «Гімн Советского Союза», «Смуглянка», «Вася Василек», «Про Сталіна рідного», «Разведка», «Казак в Берліне»¹⁸ та інші. Серед поставлених вистав драматичних гуртків, окрім військової тематики («Партизани в степах України», «Партизани из нашего города»), популярністю користувалися такі українські твори, як «Назар Стодоля», «Ой не ходи Грицю», «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Неждане сватання»¹⁹.

Варто зазначити, що під час польових робіт у колгоспах, наприклад, під час весняного посіву, організовувалися культбригади по області, які направлялися в сільську місцевість для проведення культпросвітніх заходів. Окрім того, в цей період створювалися і виїзні червоні куточки. В обласній газеті знаходимо опис проведення обідньої перерви однієї із бригад Туркенівської сільської ради Гуляйпільського району, яка користувалася послугами пересувного куточка. У поле під'їжджала підвода, яка була запряжена конями та укомплектована необхідним обладнанням і матеріалами: «На високих бортах її – портрети вождів, плакати, лозунги, цитати з промов товариша Сталіна та тов. Хрущова. На підводі навантажено довгий стіл, ослін, стільці, тумбочка з газетами та журналами, патефон і різні гри»²⁰. До важливих атрибутів також зараховувалися: вітрина зі свіжим номером стінної газети «За високий урожай», дошка показників виконання плану всіма колгоспами сільської ради. Звернемо увагу на плакатні надписи, які налаштовували та, певною мірою, програмували колгоспників працювати сумлінно: «На трактор надійся, а коня не кидай», «Не йди з поля, не виконавши норму», «Весняний день – рік годує»²¹ тощо. До того ж, під час відвідування пересувних куточків проводилися бесіди на актуальні теми – про новий п'ятирічний план або міжнародні події.

Поза увагою не залишалась і лекційна робота в закладах культури, яка у своїй основі містила пропагандистський компонент. У зв'язку з цим

¹⁴ Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф. П-102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 61.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Калібовець С.М. Роль художньої самодіяльної творчості на формування національної самосвідомості населення Лівобережної України у 1943 – 1950 роках. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. Київ, 2011. Вип. 96. С. 270–271. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5125> (дата звернення: 20.09.2020).

¹⁷ Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф. П-102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 61.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Матусенко Г. Червоний куток на колесах. Червоне Запоріжжя. 1946. 7 квітня. № 72 (6882). С. 3.

²¹ Там само.

при обласному відділі культпросвітніх закладів працювало обласне лекторське бюро, яке керувало відповідною групою районів. До їх складу входили працівники райкомів партії, районних рад, вчителі, агрономи, лікарі²², представники популярних професій. Зокрема в одному із колгоспних клубів Куйбишевського району проводилися лекції, які стосувалися теми п'ятирічного плану відбудови і розвитку народного господарства на 1946–1950 роки; бесіди «Завдання молоді в четвертій сталінській п'ятирічці», «Що таке ВЛКСМ»; доповіді «Про атомну енергію», «Статут сільськогосподарської артілі – непорушний закон заможного і культурного життя колгоспників», «Міжнародне становище»²³.

Значна робота проводилася з розвитку бібліотек в області, де жителі могли ознайомитися з «потрібною» літературою, взяти участь у читках, бесідах. На травень 1946 року в області нараховувалося 23 районних, 2 обласних, 4 міських, 47 сільських і колгоспних бібліотек²⁴. Зауважимо, що приміщення для бібліотеки не завжди були в задовільному стані або використовувалися не за призначенням. Наприклад, клубні кімнати використовували під гуртожиток для військових частин (Мелітопольський районний клуб), перетворювали під склади для яровизації зерна (Тамбовська сільська рада) або ж взагалі не мали приміщень (Оріхівська, Чернігівська, Ново-Керменчикська районні бібліотеки).²⁵ Попри таке становище, окрім осілих бібліотек, існували і пересувні. Вони направлялися переважно в колгоспи та комплектувалися через бібліотечний колектор і Книгокультторг.

У газеті «Червоне Запоріжжя» зустрічаємо інформацію про літературні твори, які популяризувалися у пресі і знаходилися в обласній бібліо-

теці імені Горького. Перш за все поширювалися романи, де висвітлювалася революційна тематика («Овід» письменниці Етель Ліліан Войнич) та боротьба за звільнення від іноземного гніту на прикладі історичних подій X століття армянського народу («Геворг Марзпетуні» автора історичних романів Мурацян). Також актуальною темою залишалися недавні події війни. Так, книга «Дорогами побед» радянського письменника Леоніда Соболева повертала читачів до споминів про тяжкий бойовий шлях до перемоги. Збірник оповідань, написаних під час війни «О любви побеждающей» авторки Олени Кононенко, спрямовував читачів до вірності та любові, відданості країні, формування морального образу радянської людини²⁶.

Варто зазначити, що існував партійний контроль за ідейною наповненістю творів. Так, перед радянськими письменниками та представниками мистецтва було поставлене завдання: позбавитись «...ідеологічного браку, від «творів» Зоценка, Ахматової, від усього ворожого, пошлого, безідейного»²⁷. У зв'язку з цим відбувалася перевірка матеріалів у журналах, літературі, пресі, театрі та кіно. Надавалися рекомендації для вчителів, на яких безпосередньо покладалися функції виховання підростаючого покоління, стосовно використання «правильної» літератури при викладанні, такої як «Молода гвардія» О. Фадєєва, «Як гартувалась сталь» М. Островського, «Зоя» М. Алігер, «Нескорені» Б. Горбатова, «Син полка» В. Катаєва, «Два капітана» В. Кавєріна²⁸. Тому не випадково молодь залучали до гурткової діяльності, де увага приділялась ознайомленню з відповідними творами. Зокрема в Запоріжжі функціонувала бібліотека «Юний читач», на базі якої проводилися літературні вечори, книжкові виставки, випускалися бібліотечні плакати, фотомонтажі, організовувалися гуртки²⁹. Культурне виховання за допомогою літератури спрямовувалося на всі вікові категорії населення з метою впливу на їх свідомість.

Окрім художньої літератури, населення області постійно отримувало інформацію про нагальні питання в країні завдяки місцевим газетам, брошурам, плакатам, спеціалізованій літературі,

²² Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДА30 (Державний архів Запорізької області). Ф. П–102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 63.

²³ Пономар Ф.П. Хороший клуб – гордість колгоспу. Червоне Запоріжжя. 1946. 5 липня. № 134 (6644). С. 4.

²⁴ Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДА30 (Державний архів Запорізької області). Ф. П–102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 64.

²⁵ Там само. Арк. 64 – 65.

²⁶ На книжковій полиці в обласній бібліотеці ім. Горького. Червоне Запоріжжя. 1945. 3 жовтня. № 194 (6739). С. 2.

²⁷ Петрова Р. Художня література – могутня зброя комуністичного виховання. Червоне Запоріжжя. 1947. 1 квітня. № 65 (7136). С. 4.

²⁸ Там само.

²⁹ Бібліотека юного читача. Червоне Запоріжжя. 1947. 11 квітня. № 72 (7143). С. 4.

присвяченій сільському господарству. Так, через Запорізький міський відділ «Союздруку» у кіосках міста на початку квітня 1945 року в продаж надійшли 4 тисячі брошур із постановою лютневого пленуму ЦК ВКП(б) «Про заходи піднесення сільського господарства в післявоєнний період», 4 тисячі портретів керівників партії та уряду, 13 плакатів про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства³⁰. Забезпечення населення літературою, переважно з агітаційно-пропагандистським контекстом, було важливим завданням партійних організацій.

В обласній пресі повоєнного періоду в кожному номері містяться афіші з актуальними заходами, які проводилися переважно в Запоріжжі. Серед популярних закладів відпочинку в позаробочий час виокремимо – кінотеатри, театри, парки відпочинку.

Важливо зауважити, що демонстрація фільмів, вистав, культурно-масові заходи впливали на емоційний стан населення. Як звертає увагу Г. Почепцов, відповідні картини залишалися в пам'яті людей, а не дійсність взагалі. Значним заміном реальності ставало кіно зі своїми декораціями, колективними піснями, правильними героями, які лише в праці отримують радість³¹.

Зазначимо, що на перший квартал 1946 року в області працювало 13 кіноустановок, які розміщувались у міських, та 12 у сільських кінотеатрах, 5 звукових пересувних кіноустановок працювали в Запоріжжі, 22 звукових та 14 німих у районах області, крім того, 14 звукових – у профспілкових клубах. На цей час по області було проведено 4476 сеансів, з них для дитячого глядача – 725 сеансів³². Що стосується приміщення, де відбувалася демонстрація кінофільмів, то вони знаходилися переважно в незадовільному стані. Так, у місті Запоріжжя кінотеатр імені Леніна перебував без належного укомплектування – в глядацькій залі стояли садові лавки та стільці з лози, у фойє взагалі були відсутні стільці. Схожа ситуація спостерігалася в області, зокрема Гуляйполі, Мелітополі³³.

³⁰ В кіосках міста. Червоне Запоріжжя. 1947. 6 квітня. № 69 (7140). С. 4.

³¹ Почепцов Г. СССР: страна, созданная пропагандой. Харьков: Фолио, 2019. С. 314 – 315.

³² Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф.П–102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 66.

³³ Там само.

Також існувала проблема зношеності апаратури. До того ж, обслуговуючий персонал (кіномеханіки) вирізнявся низькою якістю підготовки. У сільській місцевості за наявності 80 кіноустановок по області один раз на два-три місяці проводилися покази фільмів, що значно різнилось із містами. Незважаючи на недоліки в організації процесу, демонстрація фільмів ставала популярним заходом як у міській, так і сільській місцевості.

Уже в травні 1945 року в кінотеатрі імені Леніна міста Запоріжжя відбувалася демонстрація кінофільмів, які охоплювали різноманітну аудиторію, як дорослу, так і дитячу. Також спостерігалось певне жанрове різноманіття серед демонстрованих кінострічок. Значна увага приділялася показу документальних фільмів, в основі яких лежали історичні події щодо закінчення війни, визволення територій від німецької окупації, подвигу радянських героїв війни: «Крымская конференция» (конференція трьох держав: Радянського Союзу, Сполучених Штатів Америки і Великобританії), «Будапешт», «От Висли до Одера», «В Померанії», «Берлін», «Розгром Японії», «Освобожденная Чехословакия», «Александр Покрышкин». Окрім того, художні фільми теж охоплювали значну аудиторію глядачів завдяки їх багатожанровості: «Поединок», «В шесть часов после войны», «Подкидыш», «Морський Батальон», «Дорога к звездам», «Без вины виноватые», «Иван Никитин – русский матрос», «Золотая тропа», «Тахир та Зухра», «Непокоренные», «Василиса Прекрасная», «Кашей бессмертный», «Золотой Ключик», «Сказка о царе Салтане», американський фільм «Сестра его дворцового», англійська музична комедія «Джордж із Дінкі Джаза», музикальний кінофільм «Черевички» – опера Чайковського за повістю М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».

Виокремимо кінокартину «Клятва», відзняту за сценарієм лауреатів Сталінської премії П. Павленка та М. Чіаурелі, яка вийшла в прокат 1946 року. Художній фільм у своїй основі містив пропагандистський компонент, тому не випадково демонструвався на екранах міст та області. Червоною ниткою сюжетної лінії проходила клятва Й. Сталіна народу про виконання заповітів В. Леніна після його смерті. Завдяки кінокартині відбувалося закріплення образу вождя у свідомості населення, як: «...геніального зодчого нового світу, і як великого полководця, творця нової тактики і стратегії, натхненника і організатора перемог на фронті і в тилу»³⁴ – зазначав М. Чіаурелі,

³⁴ Світланов О. Видатний твір радянського мистецтва. Червоне Запоріжжя. 1946. 13 вересня. № 184 (6994). С. 3.

та, водночас, відкритого до спілкування з людьми.

До перегляду фільму залучали значну кількість населення. Так, у місті Осипенко в кінотеатрі імені 15-річчя ВЛКСМ за день відбувалося по чотири сеанси, при цьому було доповнено 200 додаткових місць. Планувалося провести колективний перегляд фільму колгоспниками Осипенківського району.³⁵ Значний ажіотаж спостерігався і в Запоріжжі – демонстрація відбувалася на екранах кінозалів імені Леніна та Дніпробуду. До колективних переглядів залучалися робітники промислових підприємств та вчителі³⁶. На сторінках обласної газети знаходяться відгуки на перегляд фільму, в яких надавалася позитивна оцінка діяльності Й. Сталіна, навіювання думки про його виключну роль у житті радянського народу. Невипадково Г. Почепцов називає Й. Сталіна – «шаманом», який виокремлювався серед інших беззаперечним авторитетом, при цьому, використовуючи людський страх та ризик, здійснював вплив на підсвідомість громадян і тому вибудовував безперерйну систему керування масовою свідомістю³⁷.

Уже 17 липня 1947 року відкрився літній кінотеатр імені Дзержинського, який працював щоденно без вихідних³⁸. Надалі відбувалося лише збільшення кінотеатрів у місті. Зауважимо, афіша з перегляду фільмів різнилася між кінотеатрами, що надавало можливість продемонструвати більшу кількість картин та охопити значну частину населення жителів міст і сіл.

Загалом відбувалися демонстрації фільмів, які створювалися не на місцевому рівні, а на загальносоюзному. У повоєнний період Запоріжжя, як місто зі стратегічним промисловим комплексом (Дніпровська гребля, заводи «Запоріжсталь», «Комунар» та інші), ставало частим об'єктом для зйомок. Наприклад, у квітні 1947 року знімальна група Центрального ордена Червоного прапора студії документальних фільмів, якою керував М. Трояновський, прибула на «Запоріжбуд». Метою візиту стали зйомки сюжетів для кіножурналу «Новини дня» та документального фільму про будівників «Запоріжсталі»³⁹. Також 14 серпня 1947 року для фільму «День країни», за

сценарієм І. Копаліна та І. Сеткіної, група кінооператорів знімала роботу домни №3, цех слябінг «Запоріжсталі», відбудовчі роботи на «Запоріжбуді» і на третьому агрегаті Дніпрогесу⁴⁰. Треба зазначити, що, окрім кінозйомок промислових об'єктів безпосередньо в Запоріжжі, відбувалося висвітлення в кіножурналах та документальних фільмах підприємств, колгоспів, радгоспів, шкіл та дитячих закладів по області.

У культурному житті регіону не останню роль відігравала діяльність театрів. Згідно з інформацією з Довідки «Про роботу культурно-просвітніх закладів області на 10 травня 1946 року» на території Запорізької області працював лише один українсько-драматичний театр імені Шевченка в місті Мелітополь. Зазначимо, основою постановок був український репертуар: «В степах України», «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «На Вкраїні милій», «Платон Кречет». При цьому Запорізький театр імені Щорса Комітетом зі справ мистецтв при РНК УРСР в 1945 році був відряджений до Закарпатської України⁴¹. Тому за відсутності постійного театру в його приміщенні відбувалися вистави гастрольних труп як українських, так і союзних республік (Ворошиловградський театр музкомедії – оперета «Любов моряка»⁴², театр музкомедії Всесоюзного гастрольно-концертного об'єднання (ВГКО) – оперета «Ярмарок невест»⁴³, «Розмари»⁴⁴, «Марица»⁴⁵ та інші).

Окрім того, проводилися різноманітні культурні концерти та заходи. Для прикладу, гастролі В. Массіна – популярного експериментатора з програмою «Людина – радіо-мозок» за участю артистів Харківської держестради та ліричними і жанровими піснями⁴⁶. Проведення концерту артистів Сталінської, Одеської та Московської естради, де планувалися танцювальні, гумористичні та сатиричні виступи, також музичні номери – джаз, циганські романси, пісні народів СРСР⁴⁷. Гастролі Державного ансамблю музики, пісні і танцю на-

⁴⁰ Фільм «День країни». Червоне Запоріжжя. 1947. 16 серпня. № 161 (7232). С. 4.

⁴¹ Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленінізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф.П–102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 67.

⁴² Червоне Запоріжжя. 1945. 26 червня. № 123 (6668). С. 2.

⁴³ Червоне Запоріжжя. 1945. 7 грудня. № 238 (6783). С. 2.

⁴⁴ Червоне Запоріжжя. 1945. 5 грудня. № 237 (6782). С. 2.

⁴⁵ Червоне Запоріжжя. 1945. 8 грудня. № 239 (6784). С. 2.

⁴⁶ Червоне Запоріжжя. 1945. 30 травня. № 104 (6648). С. 2.

⁴⁷ Червоне Запоріжжя. 1945. 6 листопада. № 217 (6762). С. 2.

³⁵ В кінотеатрі м. Осипенко. Червоне Запоріжжя. 1946. 13 вересня. № 184 (6994). С. 3.

³⁶ На екранах м. Запоріжжя. Червоне Запоріжжя. 1946. 13 вересня. № 184 (6994). С. 3.

³⁷ Почепцов Г. СССР: страна, созданная пропагандой. Харьков : Фолио, 2019. С. 92–93.

³⁸ Червоне Запоріжжя. 1947. 18 липня. № 140 (7211). С. 4.

³⁹ Кінооператори на «Запоріжбуді». Червоне Запоріжжя. 1947. 15 квітня. № 75 (7146). С. 4.

родів Кавказу⁴⁸. В основному концертні виступи були заплановані на вечірній час.

Після повернення до Запоріжжя театр імені Щорса розпочав свою роботу відкриттям літнього театального сезону на території Міського саду імені Франка з прем'єрою п'єси Б. Лавреньова «За тих, хто в морі» (постановка В. Магара, Л. Канєвського) 22 та 23 травня 1947 року⁴⁹.

Звернемо увагу, що важливу роль у поширенні культури в маси відігравало місцеве радіомовлення, зокрема обласне. Окрім громадсько-політичних програм, значна увага приділялася музичному мовленню, де поширювалася творчість П. Чайковського, М. Глінки, М. Римського-Корсакова, О. Бородіна, пісні народів СРСР та радянських композиторів. Також проводилися тематичні концерти, наприклад, за перше півріччя 1949 року проведено 5 таких виступів. Серед них два концерти присвячувалися 160-річчю з дня народження О. Пушкіна, один – 135 років з дня народження Т. Шевченка та два за участю колишніх воїнів Радянської армії, молоді та комсомольців⁵⁰. В організації концертів брали участь як виконавці колективів художньої самодіяльності, так і місцеві артисти.

Разом з тим, відбувалось і літературне мовлення, де увага зосереджувалася проведенням бесід або присвят певним письменникам, поетам. Також транслювалася передача «Театр біля мікрофона», де іноді брали участь артисти театру імені Щорса.

Потрібно зазначити й про функціонування музейних установ на території області, які в повсякденний період перебували на стадії відновлення, а саме: обласний у місті Запоріжжя, Історико-археологічний, Мелітопольський та Осипенківський краєзнавчі музеї⁵¹. Зазначимо, що через брак приміщення обласний музей до 1948 року знаходився у Мелітополі.

Також у Запоріжжі з'явився ще один культурний заклад – Держцирк, який знаходився в парку культури і відпочинку заводу «Запоріжсталь»,

б селище. Відкриття відбулося 19 червня 1948 року з атракціоном – мотогонки в клітці з левами у виконанні заслужених артистів РРФСР Олександра та Тамари Буслаєвих за участю кращих майстрів циркового мистецтва⁵². Переважно заклад працював у літній сезон. Інформація про нові програми часто розміщувалася на сторінках обласної газети.

Окрім спеціальних культурних закладів, популярністю користувалися, переважно влітку, парки відпочинку. У Запоріжжі головним місцем проведення культурних заходів став Міський сад імені Франка, де відбувалися концерти, вистави та щоденні гуляння, зокрема танці під духовий оркестр або радіолу. Також на території розміщувався ресторан із морозивом, водами та закусками. Основними осередками проведення дозвілля стали парки культури і відпочинку Лівого та Правого берега, Дубовий гай, острів Хортиця та інші локації. У кожному місті області існували місцеві парки, де організовувалися заходи з відпочинку жителів. Наприклад, у парку культури і відпочинку імені Кагановича в Мелітополі щовечора збиралися жителі міста від робітників до студентів. До того ж, місцевими колективами заводів влаштовувалися масові вилазки на берег Азовського моря⁵³.

Організація культурного дозвілля також охоплювала дитячу вікову групу. В обласному Палаці піонерів для учнів влітку проводили масові ігри, вивчали танці і пісні, в одних учасників різноманітних гуртків проходили заняття та екзамени, а в інших – підготовка до обласної олімпіади⁵⁴. Запорізький ляльковий театр під художнім керівництвом артистки Н. Копп здійснював вистави в школах та дитячих закладах міста. З січня по квітень 1947 року було проведено 60 спектаклів лялькового театру. Особливою популярністю користувалися казки «Хрустальний башмачок», «Красная шапочка», «По щучьему велению» та інші⁵⁵.

Не останнє місце у відпочинку та одночасно у вихованні дитячої аудиторії області займали радіопередачі. Згідно зі звітом обласного радіомовлення за перше півріччя 1949 року проведено лише 12 радіопередач для дітей шкільного віку на теми: «Новости школьной жизни», «Ильич завещал нам учиться, учиться и учиться», «За что мы

⁴⁸ Червоне Запоріжжя. 1945. 13 листопада. № 221 (6766). С. 2.

⁴⁹ Червоне Запоріжжя. 1947. 21 травня. № 99 (7170). С. 4.

⁵⁰ Звіти та інформація обласного комітету і редакцій газет про роботу (січень 1949 – вересень 1949). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф. П-102. Оп.2. Спр. 1484. Арк.7.

⁵¹ Довідки відділу з підготовки до виборів Верховної Ради СРСР, про роботу відділу на Запоріжбуді, стан агітаційно-пропагандистської, культурно-просвітницької роботи, пропаганди Закону про 5-річний план, роботу газет, радіомовлення, кіно і фотообслуговування, роботи вечірнього університету марксизму-ленізму (14 грудня 1945 – 01 листопада 1946). ДАЗО (Державний архів Запорізької області). Ф. П-102. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 67.

⁵² Червоне Запоріжжя. 1948. 19 червня. № 122 (7458). С. 4

⁵³ Дан. А. У мелітопольців. Червоне Запоріжжя. 1948. 1 червня. № 108 (7444). С. 4

⁵⁴ Улізко М. В Палаці піонерів. Червоне Запоріжжя. 1948. 1 червня. № 108 (7444). С. 4

⁵⁵ 60 спектаклів лялькового театру. Червоне Запоріжжя. 1947. 23 квітня. № 81 (7152). С. 4.

любим басни Крылова», «О работе детской спортивной школы», «Изучай свой край», «Помните, любите, изучайте Ильича, нашего учителя, нашего вождя», «С гордостью и честью носим имя Ильича»⁵⁶. Головним недоліком було визнано нерегулярне проведення дитячих програм.

За повідомленням В. Ревенко, важливою частиною у вихованні здорової молоді стало створення дитячих оздоровчих таборів. Також широко використовувалася туристсько-краєзнавча робота, зокрема проведення екскурсій⁵⁷. Зауважимо, що всі види культурної роботи здійснювалися із застосуванням ідеологічного компоненту. Потрібно зазначити, що культурний відпочинок сільських дітей відрізнявся від міських, адже в деяких селах були відсутні позашкільні заклади.

У повоєнний період значна увага приділялася пропагуванню фізичного виховання серед населення. Фізична підготовка довела свою важливість під час бойових дій у воєнний час та спрямовувала населення на здобуття позитивних результатів у трудовій діяльності. Тому не випадковим стало серед молоді запровадження задачі норм на значок «Готовий до праці та оборони»⁵⁸. За повідомленням місцевої газети, станом на липень 1945 року, вже було створено 100 нових фізкультурних колективів, організовано 8 футбольних команд у районах і 12 у містах. Крім того, силами комсомольців та молоді побудовано 200 спортивних майданчиків, відбудовано та впорядковано 8 стадіонів, водних басейнів тощо.⁵⁹ З кожним роком кількість спортивних майданчиків зростала. Окрім цього, в області на 1946 рік нараховувалося 9 обласних рад добровільних спортивних товариств, 593 колгоспних фізкультурних колективи⁶⁰. Поширеними заходами ставала організація спартакіади та низка зустрічей міжобласних змагань.

Уже 17 червня 1945 року відбулися змагання легкоатлетів між колективами міст Запоріжжя,

Мелітополь, Осипенко на стадіоні «Локомотив». Основними заходами стали біг, метання гранат, стрибки в довжину та висоту. Зустріч закінчилася проведенням змагань із волейболу, де серед жіночих команд виграла запорізька команда, чоловіків – мелітопольська⁶¹. Також обороно-спортивний відділ товариства «Динамо» провів велокрос з 20 велосипедистів міста на 20 кілометрів⁶².

Значною подією спортивного життя регіону в повоєнний час стало проведення спартакіади 15 липня 1945 року з метою підведення підсумків відновлення фізкультурної роботи в Запорізькій області після німецької окупації: «В ці дні кращі спортсмени будуть рапортувати своєму другові – великому Сталіну про успіхи спортивної роботи, про патріотичні діла радянських фізкультурників, про свою готовність до праці і оборони»⁶³. До участі у змаганнях залучалися переможці заводських, колгоспних, учнівських колективів.

Зазначимо, що 21 липня 1946 року проводився Всесоюзний День фізкультурника. Цього дня по області проводилися масові спортивні святкові заходи: паради на стадіонах, змагання з волейболу, баскетболу, футбольні матчі, боротьба між боксерами, показові виступи спортсменів. Основними локаціями в Запоріжжі були стадіон імені «Комсомольської правди», територія Дубового гаю, річка Дніпро, Міський сад імені Франка.

Протягом досліджуваного періоду роль мас-медіа у впливу на свідомість населення зростала. Зокрема культурні події завжди пропагувалися через ЗМІ з метою створення безтурботної атмосфери вдаваної дійсності.

Таким чином, культурна сфера в повоєнний період зазнавала регенерації та особливого контролю з боку державних органів, незважаючи на пріоритетність відновлення і закріплення авторитету радянської влади, а також відродження економічного потенціалу промислових об'єктів та сільського господарства. Саме поєднання діяльності ЗМІ з основними сферами життя радянської держави – «політикою», «економікою», «культурою» дозволило владі здійснювати вплив на думки населення з подальшою маніпуляцією їх свідомості. З метою запобігання морального виснаження населення через інтенсивне виконання відбудовчих процесів та подальших п'ятирічок радянська влада намагалась організувати куль-

⁵⁶ Звіти та інформація облрадіокомітету і редакцій газет про роботу (січень 1949 – вересень 1949). ДА30 (Державний архів Запорізької області). Ф. П–102-П. Оп.2. Спр. 1484. Арк.7.

⁵⁷ Ревенко В. Форми дозвілля та відпочинку сільських дітей в повоєнний період. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки. Миколаїв, 2019. № 1. С. 20–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2019_1_5 (дата звернення: 20.09.2020).

⁵⁸ Смоляров М. Спортивна честь нашої області. Червоне Запоріжжя. 1946. 21 липня. № 146 (6958). С. 3.

⁵⁹ Розпочалась обласна спартакіада. Червоне Запоріжжя. 1945. 15 липня. № 137 (6682). С. 2.

⁶⁰ Смоляров М. Спортивна честь нашої області. Червоне Запоріжжя. 1946. 21 липня. № 146 (6958). С. 3.

⁶¹ Котляр М. Змагання легкоатлетів. Червоне Запоріжжя. 1945. 20 червня. № 119 (6664). С. 2.

⁶² Кацнельсон А. Велосипедисти на кросі. Червоне Запоріжжя. 1945. 20 червня. № 119 (6664). С. 2.

⁶³ Розпочалась обласна спартакіада. Червоне Запоріжжя. 1945. 15 липня. № 137 (6682). С. 2.

турне дозвілля, яке б знаходилося лише в дозво-
лених партією рамках. Окрім того, відновлення
культурно-просвітніх установ та організації ма-
сових заходів спрямовувалося на політико-ідео-
логічне виховання населення. Тому за допомогою
ЗМІ відбувалося творення «віртуальної» позитив-
ної реальності, яка оживала тільки на сторінках
газет, літератури, екранах кінотеатрів, хвилях
радіомовлення, а в подальшому формувалася та
вкорінювалася у свідомість громадян у вигляді
привабливої «картинки» штучної дійсності.

Власне, завдяки створенню такого позитивно-
го образу буття, жителі Запорізької області у 1945
– 1953 роках, незважаючи на значне фізичне та

моральне навантаження, викликане воєнним ли-
холіттям, важкими умовами праці, незадовільним
станом соціально-побутової сфери, спрямовува-
ли свої сили на відбудову з ентузіазмом госпо-
дарства та промислового комплексу регіону.

У перспективі дослідження проблематики,
завдяки аналізу матеріалів регіональних ЗМІ,
можливим і надалі є вивчення впливу мас-медіа
на свідомість громадян крізь призму культурного
життя області повоєнного часу, зокрема освітньої
складової. Адже в досліджуваний період широко
пропагувалися професії, які пов'язувалися з ви-
робничими потребами, викликаними виконанням
п'ятирічок.

References

- 60 spektakliv lialkovoho teatru. Chervone Zaporizhzhia. 1947. 23 kvitnia. № 81 (7152). S. 4.
- Biblioteka yunoho chytacha. Chervone Zaporizhzhia. 1947. 11 kvitnia. № 72 (7143). S. 4.
- V kinoteatri m. Osypenko. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 13 veresnia. № 184 (6994). S. 3.
- V kioskakh mista. Chervone Zaporizhzhia. 1947. 6 kvitnia. № 69 (7140). S. 4.
- Dan. A. U melitopoltsiv. Chervone Zaporizhzhia. 1948. 1 chervnia. № 108 (7444). S. 4.
- Dovidky viddilu z pidgotovky do vyboriv Verkhovnoi Rady SRSR, pro robotu viddilu na Zaporizhbudi, stan ahitatsiino-propahandystskoi, kulturno-prosvitnytskoi roboty, propahandy Zakonu pro 5-richnyi plan, robotu hazet, radiomovlennia, kino i fotoobsluhovuvannia, roboty vechirnogo universytetu marksyzmu-leninizmu (14 hrudnia 1945 – 01 lystopada 1946). DAZO (Derzhavnyi arkhiv Zaporizkoi oblasti). F. P–102. Op. 2. Spr. 274. Ark. 61–67.
- Zvity ta informatsiia obradiokomitetu i redaktsii hazet pro robotu (sichen 1949 – veresen 1949). DAZO (Derzhavnyi arkhiv Zaporizkoi oblasti). F. P–102. Op.2. Spr.1484. Ark.7.
- Kalibovets S.M. Rol khudozhnoi samodiialnoi tvorchosti na formuvannia natsionalnoi samosvidomosti naseleennia Livoberezhnoi Ukrainy u 1943 – 1950 rokakh. Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky. Kyiv, 2011. Vyp. 96. S. 267–279. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5125> (data zvernennia: 20.09.2020).
- Katsnelson A. Velosypedysty na krosi. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 20 chervnia. № 119 (6664). S. 2.
- Kinooperatory na «Zaporizhbudi». Chervone Zaporizhzhia. 1947. 15 kvitnia. № 75 (7146). S. 4.
- Kolisnyk Yu. Manipuliatyvnyi vplyv zhurnalnoi perodyky URSR na svidomist hromadian. Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva. Lviv, 2015. Vyp. 5. S. 278–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2015_5_26 (data zvernennia: 20.09.2020).
- Kosinenko O.V. Hromadski ta simeini sviata zhyteliv promyslovykh mist Ukrainy u povoiennyi period (1944 – 1953 rr.). Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. «Istoriia ta heohrafiia». Kharkiv, 2013. Vyp. 47. S. 51–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2013_47_12 (data zvernennia: 20.09.2020).
- Kotliar M. Zmahannia lehkoatletiv. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 20 chervnia. № 119 (6664). S. 2.
- Matusenko H. Chervonyi kutok na kolesakh. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 7 kvitnia. № 72 (6882). S. 3.
- Misto sviatkuie Peremohu. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 10 travnia. № 90 (6634). S. 2.
- Na ekranakh m. Zaporizhzhia. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 13 veresnia. № 184 (6994). S. 3.
- Na knyzhkovii polytsi v oblasnii bibliotetsi im. Horkoho. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 3 zhovtnia. № 194 (6739). S. 2.
- Na XXIII sesii miskrady. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 2 zhovtnia. № 193 (6738). S. 2.

Petrova R. Khudozhnia literatura – mohutnia zbroia komunistychnoho vykhovannia. Chervone Zaporizhzhia. 1947. 1 kvitnia. № 65 (7136). S. 4.

Ponomar F.P. Khoroshyi klub – hordist kolhospu. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 5 lypnia. № 134 (6644). S. 4.

Pocheptsov H. SSSR: strana, sozdannaia propahandai. Kharkov : Folyo, 2019. 459 s.

Revenko V. Formy dozvillia ta vidpochynku silskykh ditei v povoiennyi period. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Serii : Istorychni nauky. Mykolaiv, 2019. № 1. S. 20–23.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2019_1_5 (data zvernennia: 20.09.2020).

Rozpochalas oblasna spartakiada. Chervone Zaporizhzhia. 1945. 15 lypnia. № 137 (6682). S. 2.

Svitlanov O. Vydatnyi tvir radianskoho mystetstva. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 13 veresnia. № 184 (6994). S. 3.

Smoliarov M. Sportyvna chest nashoi oblasti. Chervone Zaporizhzhia. 1946. 21 lypnia. № 146 (6958). S. 3.

Ulizko M. V Palatsi pioneriv. Chervone Zaporizhzhia. 1948. 1 chervnia. № 108 (7444). S. 4

Film «Den krainy». Chervone Zaporizhzhia. 1947. 16 serpnia. № 161 (7232). S. 4.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 13 lystopada. № 221 (6766). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 26 chervnia. № 123 (6668). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 30 travnia. № 104 (6648). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 5 hrudnia. № 237 (6782). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 6 lystopada. № 217 (6762). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 7 hrudnia. № 238 (6783). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1945. 8 hrudnia. № 239 (6784). 2 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1947. 18 lypnia. № 140 (7211). 4 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1947. 21 travnia. № 99 (7170). 4 s.

Chervone Zaporizhzhia. 1948. 19 chervnia. № 122 (7458). 4 s.